

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

ABDULLA QODIRIY IJODIGA ADABIY TANQIDCHILIK MUNOSABATI

Yusupova Madina

FarDu adabiyotshunoslik kafedrası o'qituvchisi

Ibrohimova Zilola Anvarjon qizi

FarDu 4-bosqich 22.91-guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek adabiyotining yirik vakili Abdulla Qodiriy ijodiga adabiy tanqidchilikning turli davrlardagi munosabati tahlil qilinadi. Yozuvchi asarlarining badiiy xususiyatlari, tarixiylik va milliylik masalalari hamda ularning tanqidiy talqinlari yoritiladi. Shuningdek, sovet davri va mustaqillik davrida uning ijodiga bildirilgan turli xil tanqidiy qarashlar, adabiy-estetik baholar va ularning tahlili yoritilgan.

Kalit so'zlar: Abdulla Qodiriy merosi, adabiy-estetik qarashlar, tanqidiy yondashuv, milliy o'zlik, badiiy mahorat, o'zbek romanchiligi, mafkuraviy talqin, mustaqillik davri adabiyoti.

"The critical reception of Abdulla Qodiriy's works in literary criticism."

Abstract: This article analyzes the attitude of literary criticism to the work of Abdulla Qodiriy, a major representative of Uzbek literature, in different periods. The artistic features of the writer's works, issues of historicity and nationality, and their critical interpretations are highlighted. Also, various critical views, literary and aesthetic assessments and their analysis of his work during the Soviet period and the period of independence are highlighted.

Keywords: legacy of Abdulla Qodiriy, literary and aesthetic views, critical approach, national identity, artistic skill, Uzbek novel studies, ideological interpretation, literature of the independence period.

Kirish

O'zbek adabiyoti taraqqiyotida Abdulla Qodiriy nomi alohida hurmat va e'tibor bilan tilga olinadi. U milliy romanchilik asoschisi sifatida nafaqat yangi adabiy janrni shakllantirdi, balki badiiy tafakkur rivojiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Yozuvchining asarlari xalq hayotini, tarixiy jarayonlarni va inson ruhiyatini chuqur aks ettirishi bilan ajralib turadi. Shu bois Qodiriy ijodi adabiy tanqidchilikning doimiy diqqat markazida bo'lib kelgan. Adabiy tanqidchilik har bir davrda ijodkor merosini o'z zamonasi talablari, mafkuraviy qarashlari va estetik mezonlari asosida baholab keladi. Abdulla Qodiriy ijodi ham bundan mustasno emas.

Muhokama va natijalar

Abdulla Qodiriy o'zbek xalqining eng sevimli adiblaridan biri hisoblanadi. Yozuvchi va uning asarlari borasida qariyb bir asrdan buyon jiddiy fikr-mulohazalar bildiriladi, qizg'in bahs-munozaralar olib boriladi. Sababi uning adabiyotimiz tarixida tutgan o'rni beqiyosdir. Umarali Normatovning e'tirof etishicha, ulug' o'zbek yozuvchisi va uning asarlari borasida hali aytilmagan gap, yozilmagan kitob, topilmagan ma'lumot to'lib-toshib yotibdi ekan, ya'ni "Qodiriy merosining ko'pgina sohalari kabi yozuvchi estetik bisoti ham chuqur o'rganilgan, chinakam bahosini olgan emas"¹,

deb yozadi olim.

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

Ustoz adabiyotshunos mulohazalarida Qodiriyning xalqimiz oldidagi xizmati nimadan iborat ekanligi ro'y-rost aytilgan. Ammo betakror yozuvchining madaniyatimiz tarixidagi o'rni shulardangina iborat emas, albatta. Ayniqsa, "O'tkan kunlar" romani o'zbek romanchiligining ilk mukammal namunalaridan biri sifatida tanqidchilar tomonidan keng tahlil qilingan. Asarda tarixiy voqealar fonida insoniy munosabatlar, muhabbat, sadoqat va jamiyatdagi ziddiyatlar chuqur ochib berilgan.

Abdulla Qodiriyning yirik hajmli asarlarining hammasida davr manzarasi keng ko'lamda chizilgan. Masalan, "Obid ketmon" qissasida ham xalqimiz boshidan o'tkazgan 1920 – 1930-yillar qishloq hayoti, kolxozlashtirish voqealari, quloqlashtirishning ayrim jihatlari, bu jarayonlardagi ziddiyatlar, murakkabliklar tasvirlanadi. Oybek "Obid ketmon"ning yozilishi hodisasiga ijobiy qaraydi: "Yozuvchi Abdulla Qodiriy faqat xalq xo'jaligini qayta qurish davrida tarix qobig'ini yirtib, kurash va qahramonlik ila to'la jonli sovet voqeligini qarashga, sinfsiz jamiyat qurish davrining katta masalalariga nazar solishga va ijodiyotida hozirgi turmushni o'zicha aks ettirishga kirishdi".²

Shu bilan birga, Qodiriy ijodiga berilgan tanqidiy baholar har doim ham bir yoqlama ijobiy bo'lmagan. Sovet davrida uning asarlaridagi tarixiylik va milliylik unsurlari mafkuraviy nuqtai nazardan qayta talqin qilindi. Ayrim tanqidchilar yozuvchi asarlarida eski ijtimoiy tuzumga xos jihatlarni ko'rishga harakat qildilar va bu asosda uning ijodiga nisbatan tanqidiy yondashuvlar bildirdilar. Bunday qarashlar ko'pincha asarlarning badiiy mohiyatidan ko'ra, mafkuraviy talablar bilan bog'liq edi. M. Samiyevning "O'tkan kunlar" roman haqida yozgan fikrlari asarning tahlili ham tanqidi ham emas, balki oshkora inkoridir.³ M. Samiyevning romanning boshlanishida tarixiy sanalardagi chalkashliklar to'g'risidagi, Otabekning uylanish jarayonidagi urf-odatimizga unchalik mos kelmaydigan jihatlari, Qutidor va Otabekning hibsi etilishidagi, Zaynab haqidagi va shunga o'xshash mulohazalari kishini o'ylashga majbur qiladi. Lekin Samiyevning bu "topilma"lari samimiy tarzda bayon etilmaydi. Aksincha, uning maqsadi o'zbekning eng sevimli adiblaridan biri Abdulla Qodiriy, uning shoh asari "O'tkan kunlar"ni qanday bo'lmasin, qoralash edi. Biroq shunga qaramay, ko'plab adabiyotshunoslar Qodiriy ijodining haqiqiy badiiy qimmatini himoya qildilar. Ular yozuvchining til boyligi, xalqona ifoda uslubi va voqelikni haqqoniy tasvirlash mahoratini yuqori baholadilar. Ayniqsa, dialoglar va tasviriy vositalarning tabiiyligi, milliy ruhning yorqin ifodasi tanqidiy maqolalarda alohida e'tirof etildi.

Mustaqillik davriga kelib, Abdulla Qodiriy ijodiga adabiy tanqidchilik nuqtai nazari tubdan yangilandi. Endilikda uning asarlari xolis va keng qamrovli yondashuv asosida o'rganila boshlandi. Tanqidchilar

¹ У. Норматов. Қодирий мўъжизаси. Тошкент: Ўзбекистон, 2010

² Ойбек. Муқаммал асарлар тўплами. Т. 1979. Ўзбекистон ССР, Фан нашриёти. Б.168

Qodiriy merosini milliy o'zlikni anglash, tarixiy haqiqatni tiklash va ma'naviy qadriyatlarni yuksaltirish nuqtai nazaridan baholamoqdalar. Bu esa yozuvchi ijodining asl mohiyatini ochishga, uning o'zbek adabiyotidagi o'rnini yanada mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Shuningdek, adabiy tanqidchilikda Qodiriy obrazlar tizimi, til va uslub mahorati, realizm an'analari rivojlantirishdagi o'rni keng tahlil etilmoqda. Uning qahramonlari orqali insoniy fazilatlar, muhabbat, sadoqat, adolat va vatanparvarlik g'oyalari yorqin ifodalanganligi alohida ta'kidlanadi. Bu jihatlar esa yozuvchi ijodining bugungi kunda ham dolzarbligini yo'qotmaganini ko'rsatadi

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Abdulla Qodiriy ijodi o'zbek adabiyotida nafaqat badiiy yuksaklik, balki milliy o'zlik va tarixiy tafakkurning ifodasi sifatida muhim ahamiyatga ega. Uning asarlari turli davrlarda turlicha baholangan bo'lsa-da, ular har doim adabiy tanqidchilar diqqat markazida bo'lgan. Qodiriy obraz yaratishdagi nozikligi, til va uslub boyligi, inson ruhiyatini chuqur ochishdagi mahorati bilan ajralib turadi.

Sovet davrida asarlari sinfiy mezonlar asosida tanqid qilingan bo'lsa-da, mustaqillik yillarida Qodiriy ijodi o'zining haqiqiy badiiy va ma'naviy qimmatini yana qayta tasdiqladi. Shu sababli, uning ijodi bugungi kunda ham o'zbek adabiyotining bebaho merosi sifatida o'rganilmoqda, tanqidchilik tahlillari orqali yangi mazmun va qarashlar bilan boyitilmoqda. Abdulla Qodiriy ijodini chuqur o'rganish nafaqat adabiy tarixni tushunishga, balki milliy madaniyat va ma'naviyatni anglashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ойбек. Муқаммал асарлар тўплами. Тошкент: Фан, 1979.
2. Abdulla Qodiriy badiiy dunyosi. Toshkent: Universitet, 1994.
3. Qodiriy A. O'tkan kunlar. Toshkent: Adabiyot va san'at, 1994
4. Normatov U. "O'tkan kunlar" hayrati. Toshkent: O'qituvchi, 1996.
5. Sharafiddinov, O. Ijod va tanqid: Istiqlool davri adabiy tanqidchiligi. Toshkent, 2005 yil.
6. Норматов У. Қодирий мўъжизаси. Тошкент: Ўзбекистон, 2010.
7. Ҳамдам У. Абдулла Қодирий ва янги ўзбек адабиёти. Тошкент: Янги аср авлоди, 2022.